

OSSII VIITA

Hannes Kolehmaisen sankaruus porvarillisessa Suomessa

Filosofian maisteri Ossi Viita väitteli Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa 6.9.2003. Hän käsittelee liikuntasosiologisessa väitöskirjassaan *Hymyilevä Hannes – Työläisurheilija Hannes Kolehmaisen sankaruus porvarillisessa Suomessa olympiavoittajan asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa 1920- ja 1930-luvulla*. Kirjoitus perustuu väitöstilaisuuden lectio precursoriaan.

■ Ensin työläis- ja porvariseurat sekä myöhemmin Työväen Urheiluliitto ja Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto kävivät kamppailua menestyvästä urheilijasta, Hannes Kolehmaisesta. Molemmat tahot halusivat hyödyntää Kolehmaista ja tehdä juoksijasankarista omien tavoitteidensa mukaisen esikuvallisen sankarin.

Hannes Kolehmainen edusti veljiensä Tatu ja Viljamin kanssa muiden lupaavien kuopiolaisten työläisurheilijoiden tavoin porvarillista urheiluseuraa Reipasta.¹ Tuolloin Kolehmaiset olivat enemmän kiinnostuneita kilpaurheilusta kuin yhteiskunnallista kysymyksistä.

Vuoden 1907 aikana Kuopiossa kuohui. Ensimmäiset eduskuntavaalit antoivat lisää itsetuntoa työväestölle. Suomen sosialide-

mokraattinen puolue sai kaupungissa lähes 46 prosenttia äänistä. Työläisten usko omiin voimiin lisääntyi, kun paikallisen sahan lakko päättyi voitokkaasti kesäkuussa 1907. Aika oli otollinen SDP:n Nuorisoliiton Kuopion osaston perustamiseen. Toimintaan liitettiin urheilu, kun osaston yhteyteen perustettiin Viljam Kolehmaisen ehdotuksesta urheiluseura Kuopion Riento. Kolehmaisen veljekset alkoivat toimia SDP:n Nuorisoliitossa ja Riennossa.²

Kuopiossa vallinneen työttömyyden vuoksi ensin Tatu ja sitten Viljam ja Hannes Kolehmainen muuttivat Helsinkiin. Sosialidemokratian syvimmin omaksunut Viljam liittyi Helsingin Työväenyhdistyksen seuran Jyryn jäseneksi. Tatu oli perustamassa porvarillista ja kilpaurheiluun keskittyntä Helsingin Kisa-Veikkoja. Hannes liittyi Kisa-Veikkoihin samana päivänä, kun hän viiden viikon työttömyyden jälkeen sai työtä muurarina. Kisa-Veikot osti hänet seuran riveihin työpaikalla.³

Hannes Kolehmainen edusti runsaat kaksi vuotta Helsingin Kisa-Veikkoja. Hän kir-

1. Ks. esim. *Suomen Urheilulehti* (SU) 1907 n:o 7; Ilkka Nummela (1989) *Kuopion historia III. Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875–1918*, Jyväskylä, 479–480.

2. Nummela (1989) 361; *Savon Työmies* (ST) 6.6., 7.9. ja 12.9.1907; Tero Tuomisto (1982) *Aikain myrskysää... Kuopion sosialidemokraattisen työväenyhdistyksen historia I*, Iisalmi, 118; Yrjö Hyvärinen (1927) *Kun Riennon perustamista puubailtiin. Kuopion Riento R.Y. 20 vuotta 1907–1927*, Kuopio, 7.

3. Kuopion seurakuntayhtymän arkisto, sisään- ja ulosmuuttaneet vuonna 1908, 1910; *Työväen Urheilulehden* (TU) joulunumero 1917; Juho Halme (1914) *Helsingin Kisa-Veikkojen viisivuotiskertomus 1909–1914*, toimittanut Einar Ståhl, Helsinki, 8; Suomen Urheiluararkisto (SUA), Helsingin Kisa-Veikot, jäsenkortit vuodelta 1909; Boströmin (H. Kolehmaisen tyttären) kok. Hannes Kolehmaisen työtodistus 11.5.1910.

joittautui Jyryn jäseneksi 1. tammikuuta 1912. Porvarillisesta Kisa-Veikoista ei tähtiurheilija päässyt eroamaan ilman seuraamuksia. Kun Hannes Kolehmainen lähti seurasta, hänet irtisanottiin työpaikastaan. Vaikeassa työttömyystilanteessa hän ei löytänyt uutta työpaikkaa. Toisaalta siihen ei ollut välttämätöntä tarvetta, sillä Viljam rahoitti Hanneksen ja Tatum harjoittelua Amerikan ja Euroopan ammattilaiskilpailuista voittamallaan palkkiorahoilla.⁴

Rahojen turvin ja juoksijalahjojensa ansiosta Kolehmaiset olivat riippumattomia suomalaisesta urheilujohdosta. Heidät ja muut työläisurheilijat tarvittiin kuitenkin olympialaisiin Suomen menestyksen varmistamiseksi. Hannes ja Tatu osallistuivat Tukholman olympialaisiin, vaikka kesällä 1911 Viljam oli väläytellyt myös sellaista mahdollisuutta, että veljeksetkin voisivat siirtyä ammattilaisjuoksijoiksi.⁵ Ammattilaisuus jäi toteutumatta, koska Kolehmaiset uskoivat vahvasti menestykseensä Tukholmassa.

Hannes Kolehmaisen Tukholman voittoja juhlivat Suomessa niin työväestö kuin porvaristo. Kamppailtiin siitä, kumpi pääsisi hyödyntämään kolminkertaista olympiavoittajaa. Kolehmaisten vanha seuratoveri Kuopion Riennosta, nimimerkki Filippus eli Jussi Railo kirjoitti Työmieheen Kolehmaisen voiton merkityksestä:

”Työväenliikkeen avulla saadaan lyhyemmät työpäivät, paremmat palkat ja paremmat asunto-olot työläisnuorisolle. Tästä merkityksestä mielestämme Kolehmaisen voittokulkua on pidettävä arvossa kehotuksena työläisnuorisolle ruumiillisten ponnistusten ohella ponnistelemaan myös työväenliikkeen luokkataistelurintamassa.”⁶

Porvarillisen Suomen sankariksi

Työväestölle Kolehmainen oli ’kärsivän köyhälistön poika’. Tämä käsitys jäi vähemmistöön, kun *Helsingin Sanomien*, *Suomen Urheilulehden* ja eri porvarillisten maakuntalehtien välityksellä kuva helsinkiläisestä muurarista ja Jyryn työläisurheilijasta vaihtui maaseudulla karjan mukana juoksevaan paimenpoikaan. Pyrkimyksenä oli tehdä paimenpojasta koko Suomea yhdistävä sankari. Samalla kisoissa mukana olleet urhei-

lijat ja urheiluvaikuttajat kuten Lauri Pihkala ja Kaarlo Soinio ylikorostivat lehtikirjoituksissaan urheilun asemaa suhteessa muuhun kulttuurielämään väittämällä Tukholman kisamenestyksen vieneen Suomen koko maailman tietoisuuteen.⁷

Hannes Kolehmaisen tehokas hyödyntäminen Venäjän sarron alla kamppailevan Suomen esikuvana ei onnistunut. Sankari ei palannut kisoista takaisin. Hän jopa kieltäytyi ottamasta vastaan hänelle tarjottua vahtimestarin paikkaa ja lähti olympialaisista Yhdysvaltoihin.⁸

Vuonna 1914 Hannes Kolehmainen vieraili Suomessa ja nosti hetkellisesti kansallistunnetta. Yhteydet säilyivät sekä amerikkalais-suomalaisiin että suomalaisiin työläisurheiluseuroihin. Aatteen paloakin löytyi. Vuonna 1916 hän totesi amerikkalaislehtimiehille olevansa sosialisti ja olleensa sosialistipuolueen jäsen Suomessa kolme vuotta.⁹

Menestyvänä urheilijana Hannes Kolehmainen vedettiin varsin voimakkaasti mukaan 1900-luvun alun ja vuoden 1918 sisällissodan jälkeiseen eriarvoiseen suomalaiseen yhteiskuntaan. Yli puoli vuotta ennen vuoden 1920 Antwerpenin olympialaisia alkoi Työväen Urheiluliiton ja Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton kamppailu Kolehmaisesta. SVUL yritti varmistaa Kolehmaisen osallistumisen kisoihin, ja TUL pyrki vastaavasti sen estämiseen. Ensin näytti siltä, että TUL voittaisi kiistan. Hannes Kolehmainen kieltäytyi lähtemästä olympialaisiin, koska Työväen Urheiluliitto ilmoitti boikotoivansa kisoja, joihin tultaisiin valitsemaan vain SVUL:lle mieluisia ja sen määrittelemiä hyvämaineisia Suomen kansalaisia.¹⁰

Viljam Kolehmaisen vaakakupissa kilpaurheilu painoi tällä kertaa enemmän kuin sosialismin aatteet. Hän sai veljensä pyörtämään päätöksensä vakuuttamalla voiton olevan mahdollinen olympiamaratonilla.¹¹ Viljamin valmentajan silmä ei pettänyt.

Suomessa ei suurimmaksi sankariksi ja palkintojen kohteeksi nostettu kisojen parasta suomalaisurheilijaa, kolme kultamitalia ja yhden hopean saavuttanutta Paavo Nurmea. Sankariksi otettiin entinen työläisurheilija, joka hymyili ja oli ulospäin suuntautunut. Maratonin olympiakulta teki Han-

nes Kolehmaisesta nuoren kansakunnan suurimman sankarin, joka saatiin muuttamaan takaisin Suomeen palkitsemalla hänet ensimmäisenä suomalaisena olympiavoittajana kansallislahjalla. Kolehmaiselle ostettiin maatila Piikkiöstä.¹²

Työväen Urheiluliitto tuomitsi Hannes Kolehmaisena osallistumisen Antwerpenin kisoihin Kuopiossa pidetyssä liittokokouksessa.¹³ Välit työväen urheiluliikkeeseen katkesivat. Kolehmainen mukautui porvarillisen Suomen esikuvalliseksi sankariksi.

Nuorison ja raittiuden esikuvana

Muutto Piikkiöstä Helsinkiin urheiluvälinekauppiaaksi vuonna 1924 mahdollisti Kolehmaisena aikaisempaa tehokkaamman esikuvallisen hyödyntämisen. Kieltoain aikaan tärkeimmäksi kasvatustavoitteeksi nousi raittiuden aate. Sitä ja muita nuorison kasvatukseen liittyviä arvoja Kolehmaisena liittyivät 40 vuoden ajan vuorollaan teologian opiskelija, myöhempi pappi ja kansanedustaja Antti J. Rantamaa, Kolehmaisesta elämäkerran kirjoittanut Toivo T. Kaila sekä lukuisat urheilutoimittajat, erityisesti sanonnan *bymyilevä Hannes* lanseerannut Yrjö Halme, ja värikkäitä urheiluselostuksia laatinut Martti Jukola sekä loppuvaiheessa vielä Pekka Tiilikainen.¹⁴

Nuorison ja raittiusaatteen esikuvana Kolehmainen oli mielellään, vaikka jatkuva esilläolo ja samojen olympiajuoksujen kertaaminen oli varmasti välillä rasittavaa. Se rajoitti perhe-elämää. Kolehmaisesta onkin tiedetty pääasiassa vain hänen uransa huippukohdat. Muista elämänvaiheista yleinen tietämys on vähäistä.

Hannes Kolehmaisena menestys kaksissa olympialaisissa Suomen historian murrosaikoina, siirtyminen työläisurheilijasta porvarillisen Suomen sankariksi, sankarin esikuvallinen hyödyntäminen ja hänen luonteensa soveltuminen esikuvaksi sekä omien tekojen esikuvallisuus pitivät hänen sankaruuttaan elossa vuosikymmeniä.

Maailmankartta-myytti

Sankaruus vahvistui entisestään, kun *Suomen Urheilulehden* toimitus keksi sanonnan ”Hannes Kolehmainen juoksi Suomen nimen

maailmankartalle”. Se on myyttinen sanonta. Tukholman olympialaiset eivät koskettaneet koko maailmaa. Kisoissa menestyneet maat tekivät Suomen tavoin voittajistaan universaaleja sankareita. Suomea oli tehty jo ennen Tukholmaa ”maailmalla” tunnetuksi.

Sanontaa *Suomen Urheilulehti* käytti ensimmäisen kerran 30. lokakuuta 1939, jolloin Suomi oli joutumassa mukaan toiseen maailmansotaan, ja jolloin Ylimääräisen Harjoituksen alkamisesta oli kulunut 20 päivää.¹⁵ Sanonnalla urheiluvaikuttajat loivat yhteyden Tukholman olympialaisten ja talvisodan välille. Niitä molempia yhdisti itäinen suurvalta, jonka sortopyrkimyksiä vastaan oli taisteltu Tukholman olympialaisissa ja joka oli jälleen Suomen vastustajana. Sanonnalla viestitettiin, että Suomi ei ollut yksin. Sitä autettaisiin. Olihan maa juostu urheiluvaikuttajien mukaan maailman tietoisuuteen jo vuonna 1912.

Hannes Kolehmainen oli sopiva sankari. Talvisota vaati kansallisen yhtenäisyyden rakentamista. Kolehmaisena omat kokemuk-

4. Boströmin kok. Hannes Kolehmaisena Jyryn jäsenkirja; *Työmies* 4.1., 9.1. ja 10.1.1912.

5. ST 24.8.1911.

6. *Työmies* 10.7.1912.

7. Jyväskylän maakunta-arkisto, Lauri Pihkalan arkisto, Puheet, esitelmät ja radiohaastattelut, Pihkalan puhe amerikansuomalaisille; *Työmies* 10.7.1912; *Helsingin Sanomat* 11.7.1912; *Savo* 25.7.1912; SU 25.7.1912; Harri Salimäki (2000) *Isänmaan ja urheilu-uskon mies. Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana*, Bibliotheca Historica 62. SKS, Helsinki, 186–187.

8. SUA Anni Collanin lehtileikekok. Kenttäräuhelu III, 30.8.1912.

9. SU 20.5.1914; Hannu Itkonen (1987) *Kuopion Riento 1907–1987, 80 vuotta työläisurheilutoimintaa*, Kuopio, 3–4; SU 31.12.1914; Ossi Viita (1997) *Suden betkiä. Amerikansuomalainen olympiavoittaja Ville Ritola*, Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen julkaisu n:o 1, Vammala, 58; SUA Juoksija-lehden kok. Viljam Kolehmaisena lehtileikkeet; Stephen L. Harris (2002) *Hannes the Mighty and the National Guard*, Journal of Olympic History, 2/May, 12–14.

10. TU 30.4.1920.

11. SUA Juoksija-lehden kok. Viljam Kolehmaisena lehtileikkeet; Viita (1997), 62–65.

12. Turun maakunta-arkisto, Piikkiön tuomiokunta, ilmoitusasiainptk. 12.9.1924 § 35, liitteenä kaupunkikirja.

13. SUA TUL:n liittokokouksen ptk. 19.8.1921.

14. Ks. esim. *Potkien Urheilulehti* n:o 10 joulukuu 1923; SU 16.11.1926; Toivo T. Kaila (1926) *Hannes Kolehmainen, Suomalaisen suurjuoksijan elämä ja urheilusaavutukset*, Porvoo, ks. esipuhe ja 39, 99–100; Martti Jukola (1928) *Olympialaispoikia. Suur-urheilujaimme kehitystarinoita*, Porvoo, 198–202.

15. SU 30.10.1939.

set kahden kilpailevan urheilujärjestön välimaastossa olivat pitkät ja traumaattiset. Hän oli jo 1920-luvulta alkaen pyrkinyt madaltamaan raja-aitoja ja lisäämään vastakkaisissa järjestöissä olevien urheilijoiden kanssakäymistä. Kolehmaisesta alkoikin tulla oman käytännön työnsä ja maailmankartta-myytin avulla vähitellen yhteiskuntaluokat ylittävä ja yhdistävä sankari.

Maailemankartta-myytillä on vahvistettu varsinkin heikkoina menestyskausina suomalaisten uskoa huippu-urheiluun. Kun sanontaan liitetään Kolehmaisena olemukseen keskeisesti kuulunut luonnehdinta 'hymyilevä Hannes', niin näistä kahdesta sanonnasta Hannes Kolehmainen muistetaan tänäkin päivänä.

Urheilusankarin hyödyntäminen

Hannes Kolehmaisena urheilu-uran tutkiminen antaa viitteitä, miten suomalaisessa urheiluelämässä toimittiin käytännössä idealististen juhlapuheiden ja myyttisten rakennelmien suoissa. Niiden takaa paljastuu varsin karu todellisuus, johon sisältyy pyrkimys urheilusankarin omimiseen. Sankarin elämää ohjattiin ja hänestä tehtiin esikuva, jota hyödynnettiin urheiluvaikuttajien määrittämien tavoitteiden saavuttamiseksi.

Julkisuudessa korostettiin erityisesti 1920-luvun huippu-urheilijoidemme amatööriyttä. Kansainvälisen käytännön mukaisesti ei amatöörisäännöistä kuitenkaan välitetty. Olympiakisoihin valmistautuville urheilijoille luotiin tekaistuja työpaikkoja. Työnantaja maksoi palkan nimikkeellä sponsorirahaa tekemättömästä työstä.¹⁶

Olympiamenestysten jälkeen Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toimihenkilöt kauppasivat suomalaisia huippu-urheilijoita kilpailemaan Eurooppaan. Suurkaupunkien urheilusta innostuneet suomalaislähetystöjen virkailijat toimivat välittäjinä, ikään kuin managereina. He neuvottelivat kilpailuja järjestävien seurojen kanssa rahapalkkioista. Urheilusankarit, Paavo Nurmi mukaan lukien, eivät aina olleet edes halukkaita lähtemään raskaille kilpailumatkoille.¹⁷

Väitöskirja yksittäisestä suomalaisesta huippu-urheilijasta kasvattaa ymmärtämystä siitä, miten huippu-urheilu on päätynyt

suomalaisessa yhteiskunnassa niin keskeiseen asemaan. Kolehmaisena yhteiskunnallista vaikutusta on paljon vaikeampaa arvioida kuin esimerkiksi aikakauden keskeisten suomalaispoliitikkojen. Hän ei ollut mikään merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja. Hän oli käytännön toimija. Kolehmainen otti vanhojen suomalaisten olympiavoittajien keulakuvana keskeisen roolin Helsingin olympialaisiin innostavissa kiertueissa ympäri Suomea kolmen kesän ajan. Hän pääsi Nurmen varjossa sytyttämään stadionin tornin tulimaljaan olympiatulen.¹⁸

Hannes Kolehmainen toimi keskeisessä roolissa Suomen Kultamitalimiehet ry:n puheenjohtajana. Tässä ja muissa luottamustehtävissä hän jatkoi osin jo terveytensä menettäneenä. Kuopiossa syntynyt mutta jo vuodesta 1909 Helsingissä Yhdysvaltain ja Piikkiön vuosia lukuun ottamatta asunut Hannes Kolehmainen kuoli 76-vuotiaana 1966.¹⁹

Urheilu-uransa aikana kilparadoilla Hannes puhui jaloillaan ja tehokkaasti. Hänen kilpailuun ja harjoituksiin onkin tutkimuksessa arvostettu korkealle. Tutkimustyöni aikana yhtenä motiivina on ollut ehkä turhan hurskas ja idealistinen toivonkipinä siitä, että nimenomaan Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa tällä työllä voisi olla merkitystä. Tutkimus saattaa omalta osaltaan auttaa paremmin tuntemaan suomalaisen huippu-urheilun historiallisia juuria. Tätä kautta avautuu mahdollisuus ymmärtää myös nykypäivän huippu-urheilun yhteiskunnallisia kytkentöjä. ■

16. SUA SVUL:n arkisto valmentaja Jaakko Mikkolan lähettämät kirjeet, Mikkolan kirje 2.4.1924 amerikkalaiselle toimittajalle Yrjö Sjöblomille; Viita (1997) 142; Kimmo Ikonen (1997) *Turku – suomalaisten huippujuoksijoiden kaupunki*. Teoksessa *Urheilu ja historia*. Toimittanut Vesa Vares, Turun Historiallinen Arkisto 51, Turku, 310.

17. Joensuun maakunta-arkisto, Pariisin pääkonsuliviraston arkisto, kirjeistö, Väinö Kaarnan (SVUL:n sihteeri) 5.7.1921 Kaarlo Brusinille; Brysselin konsulin kirje 22.7.1921 Pariisin konsulille Mauno Nordbergille.

18. Boströmin kok. valokuva Oulusta 21.6.1951; yleisohjelma eri puolilla maata pidettäviin olympiapropropagandakilpailuihin, Helsinki 1952; Markku Siukonen (1984) *Poimintoja olympiahistorian lehdiltä*. Teoksessa *Urheilutieto 6 / olympiaurheilu 4*. Toimittaneet Markku Siukonen ja Helge Nygrén, Jyväskylä, 29.

19. Boströmin kok. virkatodistus; *Ilta Sanomat* 12.1.1966.